

توانمندی مردم محلی برای حفاظت از منابع طبیعی در پروژه‌های توانمندسازی روستایی

نیوشا اقتداری^۱، سحر بینش^۲

۱. دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، علوم و تحقیقات، تهران، ایران

niusha.eghtedari@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد زراعت، گروه زراعت و اطلاع نباتات، دانشگاه تهران، پاکدشت، تهران، ایران sahar.binesh@ut.ac.ir

چکیده

پروژه‌های توانمندسازی به عنوان برنامه عملی شناخته می‌شود که اهدافی چون ارتقا آگاهی و مشارکت عمومی، استفاده پایدار از منابع تنوع زیستی و حفاظت تلفیقی از تنوع زیستی را دنبال می‌کند. سازمان‌های دولتی مرتبط با کشاورزی مانند سازمان جنگل، مراتع و آبخیزداری و وزارت کشاورزی برای اجرای پروژه‌های زیرساختی فیزیکی، کنترل استفاده از زمین و ارائه حمایت فنی به جوامع روستایی مسئول هستند، اما اجرای این پروژه‌ها به مشارکت مردم محلی در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی، نیاز دارد. بنابراین ایجاد یک محیط پویا برای آنها ضروری است تا در مدیریت منابع طبیعی مشارکت کنند. داده‌ها توسط مصاحبه‌های نیمه ساختارمند و پرسشنامه جمع‌آوری شد. هدف این مطالعه بررسی میزان توانمندسازی مردم محلی در پروژه‌های توانمندسازی حفاظت از منابع طبیعی بود. نتایج نشان داد که دیدگاه مردم محلی درباره میزان توانمندی‌شان از بعد اجتماعی نسبتاً خوب بود، همچنین توانمندی آنها از نظر حفاظت از منابع آبی خوب، اما توانمندی از نظر حفاظت از منابع طبیعی مانند جنگل‌ها نسبتاً پایین و کم بود. چنین تحلیلی می‌تواند دیدگاه‌های خاص و ویژه‌ای برای سازمان‌های دولتی کشاورزی فراهم کند تا دیدگاه مردم محلی و نقطه نظراتشان را برای ارتقای ظرفیت توانمندسازی نظام کشاورزی به کار گیرند.

کلمات کلیدی: توانمندی، مردم محلی، حفاظت، منابع طبیعی، پروژه‌های توانمندسازی روستایی

۱- نیوشا اقتداری، خیابان شهید مفتح، کوی بیستم، درب مسیر خیابان، پلاک ۱۷، شماره تماس: ۰۹۱۸۸۳۶۹۷۹۲

Enabling of local people in rural enabling activity project to conserve of natural resources

Niusha.eghtedari¹, Sahar Binesh²

- 1- PHD in agricultural extension and education, Department of Agricultural Extension and Education, College of Agriculture, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
- 2- Student MSc in agronomy, Department of agronomy and plan breeding, University of Tehran, Pakdasht, Tehran, Iran.

Abstract

The enabling activity project known as action plan that follow goals such as promotion of the public awareness and participation; sustainable use of biodiversity resources; and integrated conservation of biodiversity. Public organization related to agriculture such as Forest, Rang and Watershed Organization and Ministry of Agriculture are responsible for implementing physical infrastructure project, controlling land-use and projects providing technical support to local communities, but implementing these project need to local people participate in decision-making, planning, implementation and evaluation. Therefore providing an enabling environment for them is necessary to participate in natural resources management. Data collected by Semi-structured interviews and questionnaires. The aim of this study was to investigate the level of enabling of local people in enabling activity project to conserve of natural resources. The results indicated that perception of local people about level of their empowerment from social dimension was fairly good. Also their empowerment in terms of conserving water resources was good, but in terms of conserving natural resources such as forest was fairly low. Such an analysis can provide specific entry points for agricultural public organization to address perception of local people and their points apply to improve the empowerment capacity of agricultural system.

Key Words: enabling, Local people, conservation, natural resources, rural enabling activity project

مقدمه

راهبردهای دستیابی به توسعه پایدار، طیف وسیعی از سیاست‌گذاری‌ها و اقدامات اجرایی را در بر می‌گیرد. برخی از راهبردهای دستیابی به توسعه پایدار و بهره‌برداری در سطح بهینه از منابع زیست محیطی، تأکید بر ایجاد بازارهای داد و ستد برای خدمات و کالاهای زیست محیطی دارد. پروژه توانمندسازی جوامع محلی مبتنی بر سه محور اساسی "معیشت پایدار"، "انسجام سازمانی" و "مدیریت یکپارچه و پایدار منابع طبیعی" تلاش می‌کند که یکی از محورهای اساسی توسعه پایدار را که همان به خدمت گرفتن دولت در جهت تحقق اهداف مردم است محقق سازد. بنابراین هدف پروژه توانمندسازی محلی، توسعه پایدار زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی فرهنگی روستا با بهره‌گیری از مشارکت آگاهانه و فعال روستاییان در کلیه مراحل اجرای پروژه می‌باشد (سند بین المللی پروژه منارید، ۱۳۹۰). از آنجا که کشور ایران نسبت به تغییرات اقلیم بسیار آسیب پذیر است به طوری که در تحقیقی که در دانشکده منابع طبیعی و علوم خاک دانشگاه تهران انجام گرفته، نشان می‌دهد که به ازای هر میلی متر بارندگی نسبت به میانگین سالیانه، متوسط تولید مراتع به میزان ۳٫۱ کیلوگرم در هکتار کاهش می‌یابد. از سوی دیگر مردم محلی به شدت وابسته به منابع طبیعی هستند و بین افزایش آگاهی آنها از محیط زیست و بهبود معیشت آنها رابطه وجود دارد (ازکیا و جعفری، ۱۳۸۴). پروژه‌های توانمندسازی علاوه بر حفاظت از محیط زیست سعی در فقرزدایی از طریق توسعه پایدار را در اولویت‌های خود منظور کرده است. به همین منظور حوزه آبخیز رزین برای انجام این پروژه‌ها انتخاب شده است. این پژوهش به دنبال بررسی عوامل موثر بر توانمندسازی جوامع محلی و توسعه پایدار منابع طبیعی در محدوده مورد مطالعه می‌باشد.

معرفی ویژگی منطقه و پروژه‌های توانمندسازی جوامع محلی

پروژه‌های توانمندسازی جوامع محلی با تأکید بر مدیریت پایدار منابع طبیعی در حوزه آبخیز رزین با مساحت ۱۴۶۸۸/۳ هکتار در شمال استان کرمانشاه و در فاصله ۶۴ کیلومتر از مرکز استان صورت پذیرفت. این منطقه از شمال به کوه کری گز، از شمال شرق به کوه هولان، از شرق به کوه پشت پری، از جنوب به کوه میرادال، و از جنوب شرق به کوه میرزایی محدود شده است. حدود جغرافیایی آن بین ۴۷ درجه و ۱ دقیقه و ۵۲ ثانیه تا ۴۷ درجه و ۱۱ دقیقه و ۵۲ ثانیه طول شرقی و ۳۴ درجه و ۳۵ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. مساحت این منطقه حدود ۱۴۶۸۸ هکتار و محیط حوضه ۵۶ کیلومتر است. میانگین بارندگی و رواناب سالانه در حوضه به ترتیب ۱۹۹٫۳ و ۵۸۸٫۵ میلی‌متر و شامل ۲۲ روستا با نام‌های رزین، رزلانسر، قره حسن، قشلاق، پیر کاشان، درآب، سرنجگه، حسن آباد، جزر، مله شیخ، گندآباد، ساز، زامله، سر زامله، وزمله، کالیان علیا، کالیان وسطی، کالیان سفلی، و سراب شاه حسین می‌باشد. در این پژوهش ۵ روستای رزین، زامله، بولان، سراب شاه حسین و سرزامله به عنوان پایلوت انتخاب شده است. پروژه‌های آغاز شده در منطقه سعی در تقویت، افزایش و بهبود وضعیت منابع آبی، چاهها، قنات، چشمه‌ها و رودخانه‌های موجود در منطقه، افزایش سطح سفره آبهای زیرزمینی، کاهش رواناب، کاهش تبخیر و تعرق، کاهش فرسایش و تولید رسوب، کاهش خسارات ناشی از سیل، افزایش تولید محصولات زراعی و باغی، افزایش و بهبود وضعیت دامداری، بهبود وضعیت پوشش گیاهی، افزایش تولید علوفه و بهبود وضعیت درآمدی و اشتغال اهالی روستا و کاهش بیکاری آنها دارد. در جدول (۱) پروژه‌ها و اقدامات در حال انجام و یا صورت گرفته را نشان می‌دهد.

جدول ۱: پروژه ها و اقدامات توانمندسازی جوامع محلی با تاکید بر مدیریت منابع طبیعی

پروژه ها	نهادهای مسئول	اهداف پروژه	نتایج مورد انتظار
احیای ۵۰ هکتار از اراضی ملی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی	احیا و بهبود اراضی ملی تخریب شده	کاشت گیاهان بومی منطقه و افزایش آگاهی
جنگل کاری ۵۰ هکتار از جنگل های تخریب شده	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی و کمیته توسعه روستایی	احیا و بهبود جنگل های تخریب شده	کاشت گیاهان بومی منطقه و افزایش آگاهی
کارگاه آموزشی خیاطی، گلیم و قالی بافی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی و کمیته توسعه روستایی	ایجاد معیشت جایگزین با توانمندسازی مردم محلی	ارتقا دانش و کسب درآمد
کارگاه آموزشی و ایجاد یک واحد تولیدی قارچ خوراکی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی، کمیته توسعه روستایی	ایجاد معیشت جایگزین با توانمندسازی مردم محلی	ارتقا دانش و کسب درآمد
اجرای طرح هادی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی و بنیاد مسکن	ارتقا رفاه مردم محلی	بازسازی نسبی بافت فرسوده روستا
تولید نهال در روستا	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی، کمیته توسعه روستایی	ایجاد معیشت جایگزین با توانمندسازی مردم محلی	ارتقا دانش و کسب درآمد
ساخت بند سنگی - ملاتی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی، معاونت آبخیزداری	تولید آب کشاورزی، کنترل سیلاب و فرسایش	بهینه سازی مصرف استفاده از آب با ذخیره سازی جریان هرز آب و کنترل سیلاب، مشارکت مردم در طراحی و نظارت برسازه پروژه
تغذیه سفره آبهای زیرزمینی با ایجاد دایک خاکی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی، معاونت آبخیزداری	تبدیل آب سطحی به زیرزمینی	تبدیل آب سطحی به زیرزمینی
برگزاری کارگاه ورمی کمپوست	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی، کمیته توسعه روستایی	ایجاد معیشت جایگزین با توانمندسازی مردم محلی	ارتقا دانش و کسب درآمد
تشکیل سه صندوق خرد زنان روستایی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی، کمیته توسعه روستایی	ایجاد معیشت جایگزین با توانمندسازی مردم محلی	همکاری گروهی و کسب درآمد
کپه کاری و اجرای طرح مرتعداری	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی	احیا پوشش گیاهی و افزایش تنوع زیستی و تولید گیاهان مرتعی	افزایش تنوع و تولید گیاهان مرتعی، افزایش مشارکت مردم محلی

افزایش توان حمل و جلوگیری از خرابی زمین های زراعی مجاور در زمان طغیان	افزایش توان حمل و جلوگیری از خرابی زمین های زراعی مجاور در زمان طغیان	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی	لایروبی رودخانه رازآور
ارتقا دانش و کسب درآمد	ایجاد معیشت جایگزین با توانمندسازی مردم محلی	مردم محلی، سازمان جنگل، مرتع و منابع طبیعی، کمیته توسعه روستایی	کارگاه آموزشی عرق گیری از گیاهان دارویی

مواد و روش ها

به منظور بررسی وضعیت منطقه و استفاده از دیدگاه بهره برداران در مورد پروژه های توانمندسازی در حال اجرای منطقه از روش ارزیابی سریع روستایی استفاده گردید. در این روش جمع آوری داده های کمی و کیفی مورد توجه قرار می گیرد. داده های کیفی برای شناسایی مسائلی است که میزان توانمندی آنها را تحت تاثیر قرار می دهد و داده های کمی بر اساس تحلیل و بررسی داده های کیفی شکل می گیرد (Schut et al., 2014). کار جمع آوری اطلاعات و آمار مورد نیاز در این پژوهش در دو بخش انجام گرفته است: بخش اول شامل جمع آوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری موضوع و سابقه تحقیق میباشد که با استفاده از روش مطالعات کتابخانه ای و جستجوی رایانه ای از منابع اینترنتی، استفاده از تحقیقات انجام شده در گذشته، و اطلاعات نهادهای دولتی مانند مراکز جهاد کشاورزی دهستان بیلوار و خانه بهداشت مستقر در آن دهستان انجام گرفته است. بخش دوم شامل جمع آوری اطلاعات و آمار مورد نیاز از روستاییان تحت پوشش پروژه اجرایی با استفاده از پرسشنامه و در قالب انجام عملیات میدانی، بازدید از روستاها، برگزاری کلاسهای ترویجی و به صورت حضوری انجام شده است. بعد از گردآوری اطلاعات مورد نیاز، اقدامات لازم برای مرتب کردن آنها جهت تحلیل صورت گرفت، داده های کمی جهت انتقال به رایانه کد گذاری و آماده گردید. یادداشت های میدانی و پاسخ های سوالات باز پرسشنامه نیز منظم و طبقه بندی گردید. جهت دستیابی به برخی اطلاعات ضروری بازدید از منطقه مجدداً انجام و خلاهای اطلاعاتی تکمیل گردید. تحلیل داده های گردآوری شده از طریق نرم افزار SPSS انجام و نمودارها و جداول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، درصد تجمعی فراوانی و غیره ترسیم گردید.

نتایج و بحث

روستاهای محدوده مطالعاتی ۳۶۲ خانوار روستایی ساکن می باشند که از این تعداد روستای رزین با ۱۹۱ خانوار بیشترین و روستای سرزامله با تعداد ۷ خانوار ساکن حداکثر و حداقل تعداد خانوار را در خود جای داده اند. از تعداد ۳۶۲ نفر سرپرستان خانوار ساکن در محدوده ۳۳۱ نفر (۹۱/۴۴ درصد) مرد و ۳۱ نفر (۸/۵۶ درصد) را زنان تشکیل می دهند. در روستای سرزامله سرپرستان خانوار تماماً مرد بوده و در مورد روستای رزین بعنوان مرکز جمعیتی منطقه ۹۲/۱۵ درصد سرپرستان مرد و ۷/۸۵ درصد سرپرستها زن می باشند. در بررسی گروه های سنی سرپرستان خانوارهای ساکن در روستاهای منطقه طرح مشخص گردید که سرپرستان در گروه سنی ۴۰-۳۰ سال بیشترین فراوانی را در میان دیگر گروه ها به میزان ۲۶/۲۴ درصد بخود اختصاص داده و گروه های سنی ۴۰-۵۰ و ۶۰-۷۰ ساله بترتیب در رده های دوم و سوم فراوانی قرار دارند. همچنین در این تقسیم بندی کمترین فراوانی به میزان ۳/۵۹ درصد مربوط به گروه سنی بیشتر از ۸۰ سال می باشد. طبق نتایج بدست آمده از انجام عملیات میدانی ۳۰/۱۹ درصد از سرپرستان خانوارهای ساکن در روستاهای طرح بیسواد و ۳۰/۴۷ درصد در سطح ابتدایی می باشد. کمترین میزان بیسوادی در روستای رزین بمیزان ۱۳/۶۱ درصد بعنوان مرکز جمعیتی روستاهای طرح بوده و بیشترین بیسوادی در روستای سرزامله بمیزان ۷۱/۴۳ درصد می باشد. در بررسی وضعیت اشتغال سرپرستان خانوارهای ساکن در منطقه عمده اشتغال به کار افراد، کشاورزی و باغداری بوده است. منابع اصلی اقتصادی که موجب کسب درآمد در روستاهای محدوده مطالعاتی می گردد، شامل

اراضی (زرعی و باغی) و نیز دامداری می‌باشد. سطح اراضی آبی اعلام شده در روستاهای طرح معادل ۵۲۶/۸ هکتار بوده که در ۴۰۲ قطعه شکل گرفته اند و متعلق به ۱۸۲ بهره بردار می‌باشند. میانگین اندازه قطعات زراعی آبی در محدوده معادل ۱/۳۱ هکتار و میانگین مالکیت اراضی آبی معادل ۲،۸۹ هکتار می‌باشد. روستای رزین با ۴۲۰/۹ هکتار اراضی زراعی آبی ۷۹/۸ درصد این اراضی را به خود اختصاص داده است. روستای سرزامله کمترین وسعت اراضی زراعی آبی را به خود اختصاص داده است. یکی دیگر از فعالیت‌های اقتصادی روستائیان محدوده طرح، دامداری می‌باشد. کل ثروت دامی بهره برداران مورد بررسی معادل ۶۳۷۶ رأس دام (سبک و سنگین) می‌باشد که متعلق به ۲۷۷ نفر بهره‌بردار است. بنابراین، میانگین مالکیت هر بهره بردار از سرمایه دامی در محدوده ۲۳/۰۲ رأس دام می‌باشد. روستای رزین با ۱۵۳ بهره بردار دامداری و ۲۱۷۵ رأس دام دارای بیشترین اشتغال دامی در روستاهای محدوده مطالعاتی بوده است. بیشترین میزان مالکیت دام (ثروت دامی) مربوط به روستای زامله با بمیزان ۲۸ /۰۵ رأس دام می‌باشد.

جدول (۲). میانگین مساحت و مالکیت اراضی دیم (هکتار)

میانگین مالکیت هر بهره‌بردار (هکتار)	مساحت (هکتار)			تعداد بهره‌بردار	تعداد قطعات	روستا	ردیف
	میانگین	کل	درصد				
۵/۰۴	۲/۲۵	۱۷۱/۲	۳۴/۶	۳۴	۷۶	بولان	۱
۱/۵۲	۰/۹۹	۱۳۹/۹	۲۸/۳	۹۲	۱۴۲	رزین	۲
۳/۳۰	۱/۰	۱۳۸/۴	۲۸/۰	۴۲	۱۳۹	زامله	۲
۰/۷۲	۰/۲۰	۴/۴۰	۰/۹	۶	۲۱	سرزامله	۳
۲/۰۵	۱/۲۰	۴۰/۹	۸/۳	۲۰	۳۴	سراب شاه‌حسین	۴
۲/۵۵	۱/۲۰	۴۹۴/۷	۱۰۰/۰	۱۹۴	۴۱۲	جمع	

داده‌های مربوط به امکانات آموزشی و تعداد دانش آموزان در هر یک از مقاطع تحصیلی بر اساس اطلاعات بدست آمده از مطالعات میدانی این مهندسین مشاور نشان می‌دهد در محدوده طرح ۹ واحد آموزشی با تعداد ۳۹ کلاس درسی فعالیت دارند که در مجموع ارائه دهنده خدمات آموزشی به تعداد ۶۵۸ نفر دانش آموز دختر و پسر می‌باشند. که از این تعداد ۴۷۳ نفر در دو مقطع متوسطه اول و دوم و ۱۸۵ نفر در مقطع ابتدایی به امر تحصیل اشتغال دارند. اطلاعات کامل تر در جدول شماره (۳) ارائه شده است.

جدول (۳). امکانات آموزشی و تعداد دانش آموزان روستاهای محدوده مطالعاتی در روستاهای منارید

ردیف	روستا	دوره تحصیلی	نوع مدرسه	نام واحد آموزشی	تعداد دانش آموز		تعداد کلاس
					دختر	پسر	
۱	بولان	ابتدایی	عادی دولتی	بهاران	۹	۱۱	۲
۲	رزین	ابتدایی	عادی دولتی	جهاد	۵۳	۵۷	۶
۳		متوسطه اول	عادی دولتی	محدثه	۱۹۰	۰	۴
۴		عادی دولتی	عادی دولتی	شهید باکری	۵۰	۰	۹
۵		متوسطه دوم	عادی دولتی	محدثه	۰	۱۲۳	۴
۶		عادی دولتی	عادی دولتی	شهید باکری	۰	۱۱۰	۹
۷		زامله	ابتدایی	عشایری	شهید اسدی	۱۷	۱۸
۸	سرزامله	ابتدایی	عشایری	گل‌رز	۴	۲	۱
۹	سراب شاه‌حسین	ابتدایی	عشایری	عترت	۵	۹	۲
جمع					۳۲۸	۳۳۰	۳۹

اولویت بندی دیدگاه بهره برداران در ارتباط با میزان توانمندی مردم محلی در حفاظت از منابع آبی با توجه به پروژه های حفاظت از منابع آبی منطقه که شامل ایجاد دایک خاکی، ساخت بند سنگی و ملاتی و لایروبی رودخانه می باشد. نظرات بهره برداران در ارتباط با میزان توانمندی بهره برداران در کنترل و ذخیره منابع آبی منطقه مورد بررسی قرار گرفت که نتایج در جدول (۴) نشان داده شده است.

جدول (۴). اولویت بندی دیدگاه پاسخ گویان در ارتباط با توانمند سازی جوامع محلی در حفاظت از منابع آبی

ردیف	عوامل محیطی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اولویت
۱	کنترل خسارات وارد شده به مزارع پایین دست	۲/۴۶	۰/۶۶	۰/۲۷	۱
۲	تغییر در نیاز آبی مزارع پایین دست	۱/۶۲	۰/۵۰۶	۰/۳۱	۲
۳	جلوگیری از انتقال رسوب	۲/۳۸	۰/۷۶۸	۰/۳۲	۳
۴	کنترل حجم سیلاب	۱/۵۴	۰/۵۱۹	۰/۳۳	۴
۵	مشارکت در ساخت	۲/۲۳	۰/۹۲۷	۰/۴۱۵	۵
۶	ذخیره سازی آب	۲/۱۵	۰/۸۹۹	۰/۴۱۸	۶
۷	دسترسی بیشتر به آب کشاورزی	۱/۵	۰/۹۲۶	۰/۶۱۷	۷
۸	تغییر در درآمد	۱/۳۸	۰/۹۱۶	۰/۶۱۷	۸

نتایج نشان می دهد که آیتم های کنترل خسارت وارد شده به مزارع پایین دست (۲/۴۶)، تغییر در نیاز آبی مزارع پایین دست (۱/۶۲) به ترتیب بیشترین اولویت را از دیدگاه پاسخ گویان در خصوص حفاظت از منابع آبی دارند. تغییر در درآمد و دسترسی بیشتر به آب کشاورزی در اولویت های آخر هستند.

بررسی سطوح طبقه بندی شده میزان توانمندی جوامع محلی از بعد حفاظت منابع آبی

به منظور بررسی اثرات پروژه های انجام شده ابتدا توزیع فراوانی فعالیت های پروژه اجرایی مکانیکی که شامل احداث دایک خاکی، بند سنگی - ملاتی و لایروبی رودخانه می باشد در قالب جدول شماره (۵) ارائه می گردد. در ابتدا فعالیت های مرتبط با پروژه های مدیریت منابع آبی مورد بررسی قرار گرفته است. در جدول زیر بیشترین درصد مربوط در حد متوسط و زیاد می باشد که ۶۸/۷ درصد از پاسخ های جامعه آماری را به خود اختصاص می دهد.

جدول (۵). سطوح طبقه بندی شده میزان توانمندی جوامع محلی از بعد حفاظت از منابع آبی

درصد	درصد	سطوح طبقه بندی
۳/۹	۳/۹	توانمندی سازی در حد خیلی کم
۳۱/۴	۲۷/۵	توانمندی سازی در حد کم
۶۲/۷	۳۱/۴	توانمندی سازی در حد متوسط
۱۰۰	۳۷/۳	توانمندی سازی در حد زیاد
	۱۰۰	جمع

اولویت بندی دیدگاه بهره برداران در ارتباط با میزان توانمندی مردم محلی در ارتقا دانش و آگاهی

کارگاه های آموزشی برگزار شده شامل خیاطی، گلیم بافی و قالی بافی، پرورش قارچ خوراکی، تولید ورمی کمپوست و عرق گیری از گیاهان دارویی است که به منظور توانمندی سازی و افزایش آگاهی آنها انجام شده است. بررسی اثرات به صورت ۶ گزینه ای (بسیار زیاد: ۵، زیاد: ۴، متوسط: ۳، کم: ۲، بسیار کم: ۱ و ۰: بی اثر) صورت گرفته است.

جدول (۶). اولویت بندی دیدگاه پاسخ گویان در ارتباط با توانمندی مردم محلی در ارتقا دانش و آگاهی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	عوامل محیطی	ردیف
۱	۰/۲۷	۰/۸۶۲	۳/۰۸	فراهم ساختن فرصت آموزش	۱
۲	۰/۲۸	۰/۵۷۷	۲	تأثیر بر تقاضا جهت ایجاد کارگاه	۲
۳	۰/۳۵	۰/۹۴۷	۲/۶۹	تأثیر بر وضعیت اشتغال	۳
۴	۰/۴۳	۰/۸۰۱	۱/۸۵	تأثیر بر میزان حمایت جهت احداث کارگاه	۴
۵	۰/۶	۰/۸۷۷	۱/۴۶	تأثیر بر میزان درآمد	۵

همچنانکه نتایج جدول شماره (۶) نشان می دهد فراهم ساختن فرصت آموزش و تأثیر بر تقاضا جهت ایجاد کارگاه در اولویت اول و دوم از دیدگاه پاسخ دهندگان قرار دارد. تأثیر بر میزان حمایت جهت احداث کارگاه و درآمد افراد در اولویت های چهارم و پنجم قرار گرفته است. آنچه که بافته می شود جهت استفاده در داخل روستا است.

اولویت بندی دیدگاه بهره برداران در ارتباط با میزان توانمندی مردم محلی در ارتقا مشارکت و همکاری

برای بررسی دیدگاه بهره برداران در بهبود همکاری و مشارکت افراد در منطقه، نظرات پاسخ گویان در قالب طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفت و نتایج آن در جدول شماره (۷) نشان داده شده است. نتایج نشان می دهد که تأثیر پروژه در بهبود مشارکت افراد (۲/۵۴) دارای اولویت اول از دیدگاه پاسخ گویان و تأثیر در جلسات بین مسئولین و کشاورزان (۲/۵) در اولویت آخر قرار دارد.

جدول (۷). اولویت بندی دیدگاه پاسخ گویان در ارتباط با میزان توانمندی مردم محلی در ارتقا مشارکت و همکاری

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	آیتم	ردیف
۱	۰/۲۰	۰/۵۱۹	۲/۵۴	مشارکت در جلسات	۱
۲	۰/۲۴	۰/۵۳	۲/۵	تغییر در دانش و آگاهی	۲
۳	۰/۲۵	۰/۷۶	۳	بازدید آموزشی	۳
۴	۰/۲۸	۰/۸۰۱	۲/۸۵	اطلاع رسانی درباره اهداف پروژه	۴
۵	۰/۳۰	۰/۷۷۶	۲/۵۴	برگزاری جلسات بین مسئولین طرح و کشاورزان	۵

اولویت بندی دیدگاه بهره برداران در ارتباط با میزان توانمندی مردم محلی در افزایش رفاه عمومی

طرح هادی با هدف افزایش رفاه و آسایش محلی است که در حال انجام است. اولویت بندی دیدگاه پاسخ گویان در خصوص میزان توانمند سازی جوامع محلی در افزایش رفاه عمومی در جدول شماره (۸) ذکر شده است. نتایج بررسی نشان می دهد که این طرح از دیدگاه پاسخ گویان در بهبود وضعیت سلامتی، تغییر در وضعیت محیط زیست و جمع آوری زباله بالاترین اولویت را داشته است.

جدول (۸). اولویت بندی دیدگاه بهره برداران در ارتباط با میزان توانمندی مردم محلی در افزایش رفاه عمومی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	آیتم	ردیف
۱	۰/۲۲۵	۰/۶۱۱	۲/۰۷	تغییر در سلامتی	۱
۲	۰/۲۴۹	۰/۷۳	۲/۹۳	جمع آوری زباله	۲
۳	۰/۲۶	۰/۶۵	۲/۵	مشارکت مردم در طرح	۳
۴	۰/۳۰۳	۰/۴۹۷	۱/۶۴	مشارکت نهادهای محلی روستا	۴
۵	۰/۳۹	۰/۶۹۹	۱/۷۹	ساخت سنگفرش	۵
۶	۰/۴۰	۰/۸۲۹	۲/۰۷	تغییر در دسترسی به نقاط مختلف روستا	۶

بررسی سطوح طبقه بندی شده میزان توانمندی جوامع محلی از بعد اجتماعی

به منظور بررسی سطوح میزان توانمندی اجتماعی بهره برداران دیدگاه پاسخ گویان در سه سطح مورد بررسی قرار گرفت. همانطور که جدول (۹) نشان می دهد بیشترین درصد مربوط در حد متوسط و زیاد می باشد که حدود ۷۳ درصد از پاسخ های جامعه آماری را به خود اختصاص می دهد.

جدول (۹). سطوح طبقه بندی میزان توانمندی اجتماعی

سطوح طبقه بندی	درصد	درصد تجمعی
اثرات کم پروژه های آموزشی	۲۷/۳	۲۷/۳
اثرات متوسط پروژه های آموزشی	۳۱/۸	۵۹/۱
اثرات زیاد پروژه های آموزشی	۴۰/۹	۱۰۰
جمع	۱۰۰	

اولویت بندی دیدگاه بهره برداران در ارتباط با میزان توانمندی مردم محلی در حفاظت از منابع طبیعی اجرای پروژه جنگل کاری و احیای اراضی ملی، کپه کاری، اجرای طرح مرتعداری و تولید نهال در روستا از جمله پروژه های حفاظت از منابع طبیعی بوده که با هدف احیای اراضی و مراتع و همچنین جلوگیری از تعرض به عرصه منابع طبیعی صورت گرفته است. به منظور بررسی نظرات سکنان در مورد اثرات پروژه ی مذکور، پس از حضور در منطقه و مصاحبه با آنها نظرات جمع آوری شده از آنان در قالب پرسشنامه و به صورت طبقه بندی طیف لیکرت مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج در جدول شماره (۱۰) ارائه شده است

جدول (۱۰). اولویت بندی دیدگاه پاسخ گویان در ارتباط با توانمندی مردم محلی در حفاظت از منابع طبیعی

ردیف	آیتم	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اولویت
۱	مشارکت مردم در تولید نهال	۳/۳۶	۰/۹۲۹	۰/۲۷۶	۱
۲	افزایش آگاهی محلی از محیط زیست	۳/۲۹	۰/۹۱۴	۰/۲۷۷	۲
۳	مشارکت مردم در طرح	۳/۲۱	۰/۴۲۶	۰/۱۳	۳
۴	مشارکت مردم در معرفی گونه های سازگار	۳/۱۴	۰/۷۷۰	۰/۲۴۵	۴
۵	حمایت از نهال ها	۲/۵۷	۰/۸۵۷	۰/۳۳	۱۰
۶	تأثیر بر جذب اعتبارات جهت تولید نهال	۲/۵	۱/۰۱	۰/۴	۵
۷	معرفی گونه های سازگار	۲/۴۳	۰/۶۴۶	۰/۲۶	۷
۸	تغییر در سطح زیر کشت	۲/۳۶	۰/۷۴۵	۰/۳۱	۸
۹	تغییر در چشم انداز	۲/۳۶	۰/۷۴۵	۰/۳۱	۹
۱۰	تغییر در تنوع گیاهی	۱/۹۳	۰/۴۷۵	۰/۲۴	۶

بر اساس نتایج مندرج در جدول مشارکت مردم در تولید نهال (۳/۳۶) و افزایش آگاهی محلی از محیط زیست (۳/۲۹) دارای اولویت اول و دوم و تغییر در تنوع گیاهی (۱/۹۳) و تغییر در چشم انداز و سطح زیرکشت (۲/۳۶) در اولویت های آخر هستند.

بررسی سطوح طبقه بندی شده میزان توانمندی جوامع محلی از بعد حفاظت از منابع طبیعی بررسی اثرات پروژه های حفاظت از منابع طبیعی در سه سطح از دیدگاه پاسخ گویان مورد بررسی قرار گرفت. همانطور که جدول نشان می دهد بیشترین درصد در حد کم و متوسط می باشد که ۹۲ درصد از پاسخ های جامعه آماری را به خود اختصاص می دهد .

جدول (۱۱). سطوح طبقه بندی میزان توانمندی مردم محلی در حفاظت از منابع طبیعی

ردیف	سطوح طبقه بندی	درصد	درصد تجمعی
۱	اثرات کم پروژه های حفاظت از منابع طبیعی	۵۲	۵۲
۲	اثرات متوسط پروژه های حفاظت از منابع طبیعی	۴۰	۹۲
۳	اثرات زیاد پروژه های حفاظت از منابع طبیعی	۸	۱۰۰
	جمع	۱۰۰	

نتیجه گیری

بر اساس یافته ها تأثیرات پروژه را در کنترل حجم سیلاب و بهبود روحیه جمعی بیان کرده اند. نتایج حاصل از دیدگاه پاسخ گویان در خصوص برگزاری دوره های آموزشی صنایع دستی نشان می دهد که تأثیر دوره ها بیشتر جهت فراهم سازی فرصتی برای آموزش می باشد و استفاده بیشتر در جهت مصرف خانگی است تا ایجاد اشتغال و درآمد. پروژه های حفاظت از منابع طبیعی نشان می دهد که بیشترین اولویت را در تقویت روحیه مشارکت و افزایش آگاهی بیان کرده اند. اجرای طرح هادی باعث تغییر در وضعیت محیط زیست و جمع آوری زباله شده است. اما مشارکت نهادهای محلی را کم بیان کرده اند. علت آن به دلیل نارضایتی از دهیار محلی جهت پیگیری مسائل و مشکلات بیان کرده اند. در بررسی سطوح طبقه بندی شده میزان توانمندی جوامع محلی از بعد حفاظت از منابع آبی بیشترین درصد مربوط در حد متوسط و زیاد می باشد که ۶۸/۷ درصد از پاسخ های جامعه آماری را به خود اختصاص می دهد. سطوح میزان توانمندی اجتماعی بهره برداران دیدگاه پاسخ گویان نشان می دهد بیشترین درصد مربوط در حد متوسط و زیاد می باشد که حدود ۷۳ درصد از پاسخ های جامعه آماری را به خود اختصاص می دهد. سطوح میزان توانمندی مردم از بعد حفاظت از منابع طبیعی نشان داد که بیشترین درصد در حد کم و متوسط می باشد که ۹۲ درصد از پاسخ های جامعه آماری را به خود اختصاص می دهد. بر اساس یافته های موجود در تحقیق موارد ذیل پیشنهاد می شود.

- یافته های مطالعه نشان دهنده ی تأثیر مثبت طرح بر مشارکت و تقویت روحیه جمعی در انجام کارها و فعالیت ها است برای تداوم آن حضور کارشناسان و مشاوران فنی در منطقه و همچنین سرمایه گذاری جهت ایجاد مراکز اطلاع رسانی و تهیه بانک های اطلاعاتی تخصصی در رابطه با مشارکت های مردمی
- از آنجا که یافته ها حاکی از آن است که تأثیرات پروژه در توجه به مسائل اقتصادی تأثیر کمتری داشته است بنابراین توجه بیشتری به مسائل اقتصادی و انگیزه های مالی مورد نظر مردم در طرح های مشارکتی شود.
- تقویت و انسجام نهادهای محلی در مناطق هدف و ایجاد ساختار قانونی برای تفویض مسئولیت به آنها در پیشبرد و تسریع فعالیت های پروژه نقش زیادی دارد.
- از آنجا که دوره های آموزشی در ارتقای دانش و آگاهی و ایجاد فرصت هایی جهت یادگیری موثر بوده است، تداوم دوره ها با در نظر گرفتن ایجاد شرایطی برای فروش محصولات و گسترش حمایت ها جهت بهبود درآمد و اشتغال افراد
- توجه به مسائل مدیریت منابع آبی در منطقه جهت ذخیره سازی بیشتر آب و دسترسی کل ساکنان روستا، خصوصا در مناطقی که از آب های سطحی بیشتری برخوردار است .
- برگزاری دوره ها و کارگاه های آموزشی در روستاهایی که از این آموزش ها محروم مانده اند.
- عطف به اینکه مردم در تهیه و تدوین برنامه های اجرایی و مدیریتی و همچنین در اظهار نظرات و پیشنهاد های خود، مشکلات و مسائل را به طور کلی بیان میکنند و ممکن است این مشکلات خارج از حوزه آبخیزداری باشد. مثلا احداث راه ارتباطی، جمع آوری و

پاکسازی روستا از زباله های حاشیه روستا، مشکلات مربوط به فاضلاب روستایی، کانال کشی آب، قطع آب آشامیدنی، گازرسانی، و غیره که این برنامه ها از حیثه وظایف منابع طبیعی و آبخیزداری خارج بوده و در سطح سازمان به قسمت های دیگر هم چون آب و خاک و دامپروری و در خارج سازمان به سازمانها و ارگانهای دیگر هم چون آب منطقه ای، گاز، شهرداری و غیره مربوط میشود، لازم است جهت به اجرا درآوردن کلیه برنامه ها، هماهنگی بین مدیریت های مختلف اجرایی درون و برون سازمانی برقرار گردد. عدم اجرای برنامه های تدوین شده سبب سلب اطمینان مردم شده و اساس مشارکت و ساختار مدیریتی ایجاد شده را متزلزل می کند. لذا باید بین دستگاههای اجرایی درون و برون سازمانی هماهنگی لازم برقرار گردد.

فهرست منابع

ازکیام، و جعفری، م. ۱۳۸۴. مدل پویای مدیریت پایدار مراتع، دانشگاه تهران.
سند بین المللی پروژه منارید. ۱۳۹۰. وزارت جهاد کشاورزی، سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری.
Schut, M., Klerkx L., Rodenburg, J., Kayeke, J., Hinnou, L.C., Raboanarielina, C.M., Adegbola, P., Ast, A.V., Bastiaans, L. 2014. Rapid Appraisal of Agricultural Innovation Systems (Part I). A diagnostic tool for integrated analysis of complex problems and innovation capacity. *Agricultural Systems*.

